

Önsöz

“2024 Türk-Macar Kültür Yılı” kapsamında 18–19 Kasım 2024 tarihlerinde İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde, o zamanki Dekanımız Sayın Prof. Dr. Selim Karahasanoğlu’nun desteğiyle ve Macaristan’ın Ankara Büyükelçisi Sayın Viktor Mátiş’in himayelerinde, “*Orta Çağ'da Türk-Macar İlişkileri – Macarlaşan Türk Halkları*” başlıklı uluslararası ve disiplinlerarası bir sempozyum düzenlendi. Sempozyumun gerçekleştirilmesine sağladıkları destek için her ikisine de bu vesileyle içtenlikle teşekkür etmek isteriz.

Sempozyumun temel amacı, bin yılı aşkın bir geçmişe sahip Türk-Macar ilişkilerini incelemektir. Türkiye, Macaristan ve Almanya’dan katılan araştırmacılar, 5. ve 15. yüzyıllar arasındaki dönemde Macarların etnogenezinde ve tarihinde önemli rol oynayan, daha sonra zamanla asimile olup Macarlaşan Türk halklarının (Hunlar, Avarlar, Sekeller, Peçenekler, Uzlar ve Kumanlar) Macar tarihine, diline ve kültürüne etkileri ile bu konularda bugüne kadar yapılan araştırmaların sonuçlarını ele alıp değerlendirdiler. Daha önce ne Türkiye’de ne de Macaristan’da bu erken dönemi böylesine kapsamlı biçimde ele alan ortak bir sempozyum, çalıştay veya benzeri bir bilimsel etkinlik düzenlenmişti. Bu kitap, söz konusu sempozyumda sunulan bildirilerin bilimsel kaynak ve açıklamalar ile görsellerle geliştirilmiş makale biçimlerini içermektedir.

Türk-Macar ilişkilerinin tarihi gerek genel algıda gerekse tarih araştırmalarında uzun süre büyük ölçüde Osmanlı İmparatorluğu’nun Orta Avrupa’daki yayılması, 16–17. yüzyıllardaki savaşlar ve Osmanlıların Karpat Havzası’ndaki yaklaşık bir buçuk yüzyıllık varlığıyla ilişkilendirilmiştir. Oysa iki halk arasındaki tarihsel ilişkiler bundan çok daha eski dönemlere uzanmaktadır.

Macarlar, Macar etnogenezinin, Doğu Avrupa’daki tarihinin ve Karpat Havzası’na yerleşmelerinin gerçekleştiği ve şekillendiği yüzyıllar boyunca, Türkçe konuşan veya Avrasya bozkırlarının Türk kültürel ve siyasal çevresi içerisinde yer alan çok sayıda toplulukla ilişki kurmuştur. Birlikte yaşama, siyasal ve askerî ittifaklar, çatışmalar, nüfus hareketleri ve asimilasyon süreçlerinin yanı sıra kültürel ve dilsel etkileşimler biçiminde ortaya çıkan bu ilişkiler, Macar dilinde, maddi kültüründe, toplumunda ve tarihsel geleneğinde kalıcı izler bırakmıştır.

Bu nedenle Türk-Macar ilişkilerinin bu erken döneminin incelenmesi, birbirinden açık biçimde ayrılabilen iki etnik veya siyasal topluluğun karşılaşma tarihine indirgenemez. Erken Orta Çağ Avrasya bozkır dünyasının başlıca özellikleri, sürekli nüfus hareketleri, değişen siyasal ittifaklar ve imparatorluk yapıları ile farklı dilsel ve kültürel topluluklar arasındaki yoğun etkileşimlerdir. Bu tarihsel ortam içerisinde

“Macar” ve “Türk” kavramları da her dönemde ve her kaynak türünde aynı anlamda kullanılamaz. Kaynaklarda karşılaşılan boy adları ve siyasal adlandırmalar ile dilsel kategoriler ve arkeolojik kültürler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi bu nedenle başlı başına metodolojik bir dikkat ve titizlik gerektirmektedir.

Macarların erken tarihi ve Karpat Havzası’na yerleşmelerinden önceki yüz-yıllar söz konusu olduğunda, Türkçe konuşan topluluklarla kurdukları ilişkiler özel bir önem taşımaktadır. Hunların, Avarların, Onogurların, Bulgarların, Hazarların, Peçeneklerin, Uzların ve Kumanların tarihi, farklı dönemlerde ve farklı biçimlerde Macarların tarihiyle kesişmiştir. Bu ilişkilerin bir bölümü Karpat Havzası’na yerleşmeden önce Doğu Avrupa bozkırlarında ortaya çıkmış, bir bölümü ise Orta Çağ Macar Krallığı sınırları içerisinde devam etmiştir. Söz konusu ilişkiler yalnızca siyasal veya askerî nitelikte değildir; dilsel alıntılar, teknolojik ve kültürel aktarımlar, giyim-kuşam ve maddi kültürün çeşitli unsurları, gömme gelenekleri, folklor ve tarihsel hafıza bu uzun ve karmaşık sürecin farklı izlerini taşımaktadır.

Bu ilişkilerin araştırılmasındaki başlıca güçlüklerden biri, mevcut kaynakların birbirinden farklı nitelikler taşımasıdır. Yazılı kaynaklar parçalıdır; çoğu zaman aktardıkları olaylardan zaman ve mekân bakımından uzakta kaleme alınmış ve yazırları bozkır topluluklarını kendi siyasal, kültürel ve terminolojik sistemleri içerisinde değerlendirmiştir. Tarihsel dilbilim, erken dönem Türk–Macar ilişkilerinin yazılı kaynakların sessiz kaldığı katmanlarını ortaya çıkarabilmekte; ancak dilsel alıntıların tarihsel ve kronolojik olarak belirlenmesi de alıntıların kaynaklandığı Türk topluluğunun kesin olarak teşhis edilmesini her durumda mümkün kılmamaktadır. Arkeolojik buluntular ilişkilerin maddi ve ritüel boyutlarını aydınlatırken, maddi kültür unsurları ile etnik kimlik arasında kendiliğinden ve zorunlu bir özdeşlik varsayılmaz. Son yıllarda arkeogenetik araştırmalar da önceki bulgulara yeni bir veri türü eklemiş; ancak bu verilerin tarihsel olarak yorumlanması da arkeolojik, antropolojik ve tarihsel bağlamın dikkate alınmasını gerekli kılmıştır.

Tam da bu nedenle, erken dönem Türk–Macar ilişkilerinin araştırılmasında disiplinlerarası yaklaşım özel bir önem taşımaktadır. Tarihsel dilbilim, tarih, kültür tarihi, arkeoloji ve arkeogenetik birbirleriyle rekabet eden açıklamalar sunan alanlar değil, aynı karmaşık tarihsel sürecin farklı boyutlarını erişilebilir kılan disiplinlerdir. Tek bir kaynak türünün veya bilim alanının verileri bu ilişkilerin bütününe tek başına yeniden kurgulamaya yeterli değildir. Farklı yöntemlerle elde edilen verilerin karşılaştırılması ise farklı bilim alanlarının sonuçlarının birbirini denetlemesini, tamamlamasını ve gerektiğinde yeniden değerlendirmesini olanaklı kılmaktadır.

Bu geniş tarihsel ve disiplinlerarası çerçeve, elinizdeki kitapta yer alan çalışmalara da yansımaktadır. István Zimonyi, Hazar–Macar ilişkilerine dair tarihsel kaynakları ve bugüne kadar ileri sürülen başlıca görüşleri yeniden değerlendirerek bu ilişkinin niteliği ve kronolojisine ilişkin sorunları tartışmaktadır. Szabolcs Polgár aynı ilişkiyi arkeolojik veriler ışığında ele alarak Şarkel Kalesi, Hazar ve Macar maddi

kültürleri arasındaki paralellikler ve Kabarların arkeolojik olarak belirlenebilmesi sorunları üzerinde durmaktadır. Marcel Erdal, Hazarların kullandığı Türk dili değişkesini tarihsel dilbilim açısından inceleyerek Hazar dil malzemesinin *r*-Türkçesi ve Genel Türkçe içerisindeki konumuna ilişkin önceki görüşleri yeniden değerlendirmektedir.

Frigyes Szücsi, 9. yüzyılda Avarların varlığının devam edip etmediği sorununu tarihsel ve arkeolojik araştırmaların bugünkü durumu ışığında ele alırken, György Szabados Macar etnogenezindeki Hun unsurlarını ve Hun–Macar tarihsel geleneğini çok bileşenli bir etnogenez çerçevesinde değerlendirmektedir. Zoltán Kordé, Sekeller ile Türkler arasındaki ilişki ve Sekellerin kökenine dair başlıca görüşleri eleştirel biçimde karşılaştırırken, Klára Sándor Sekel yazısının kökeni ve gelişimini inceleyerek bu yazı sisteminin Sekellerin erken tarihi ve etnik oluşumu açısından taşıdığı önemi tartışmaktadır. Sándor, Sekel yazısının Türk yazı sistemlerinin doğu değişkeleleriyle ilişkili bir temel üzerinde geliştiği ve başlangıçtan itibaren Sekellere özgü olduğu sonucuna ulaşmaktadır.

István Gergely Varga ve çalışma arkadaşları, 10–11. yüzyıl Karpat Havzası mezarlıklarından elde edilen genomları geniş bir Avrasya veri setiyle karşılaştırarak yurt tutan Macar topluluklarının kökeni ve nüfus yapısını arkeogenetik yöntemlerle incelemektedir. Klára Agyagási, Macarcadaki eski Türkçe alıntılarının araştırma tarihini, kronolojisini ve dilsel katmanlarını değerlendirerek erken Macar–Türk dil ilişkilerine ilişkin araştırmaların gelişimini ve günümüzde ulaştığı sonuçları ortaya koymaktadır. Hakan Aydemir ise Anonymus’taki Macarların arayutlarından birine işaret eden *Dentumoger* adını tarihsel dilbilim ve onomastik açısından yeniden inceleyerek adın yapısına yeni bir kökenbilgisel açıklama önermekte ve bu açıklamanın erken Macarların tarihî coğrafyasına ilişkin sonuçlarını tartışmaktadır.

Fatih Durgun, Julianus’un *Magna Hungaria* yolculuğunu 13. yüzyıl Hristiyan misyonerliği, dönemin siyasal şartları ve Avrupa–Asya ilişkileri bağlamında yeniden değerlendirirken, Ali Tirali Bizans kaynaklarından hareketle 10–13. yüzyıllarda Bizans İmparatorluğu’na gelen Macar aristokratlarını ve bunların Macar–Bizans siyasal ve kültürel ilişkilerindeki yerini incelemektedir.

Attila Katona-Kiss, tarihsel kaynaklar ve arkeolojik buluntuları birlikte değerlendirerek Macaristan’a yerleşen Peçeneklerin maddi kültürüne ilişkin mevcut arkeolojik verilerin genel bir değerlendirmesini sunmaktadır. Mualla Uydu Yücel ise Türkiye’de Peçenekler üzerine yayımlanmış veya Türkçeye çevrilmiş çalışmaları bir araya getirerek bu alandaki araştırma alanyazınına ilişkin bibliyografik bir değerlendirme sunmaktadır.

Csilla Balogh, Karpat Havzası’ndaki Kuman elitlerine ilişkin arkeolojik malzemenin genel bir değerlendirmesini ve sistematik sınıflandırmasını yapmaktadır. Dávid Somfai Kara, erken Macar etnik tarihi ile günümüz Kıpçak–Türk topluluklarının etnik tarihi arasında kurulabilecek ilişkileri etnolojik, folklorik ve etnomüzikolo-

lojik veriler çerçevesinde tartışmaktadır. Zoltán Magyar ise Orta Çağ Macar yazılı kaynakları ve halk edebiyatından hareketle Peçenek, Uz, Kuman ve Tatar gibi Türk topluluklarının Macar tarihsel hafızası ve efsane geleneğinde bıraktıkları izleri incelemektedir.

Emine Yılmaz, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde Çuvaşça üzerine yürütülen araştırmaları, kullanılan güncel veri kaynaklarını ve farklı araştırma ekollerinin katkılarını değerlendirerek Çuvaşça araştırmalarının günümüzdeki durumuna ilişkin bir panorama sunmaktadır. Éva Csáki, yazılı kaynakların sınırlı olduğu dönemlerin araştırılmasında dil, onomastik ve sözlü kültür verilerinin tarihin aydınlatılmasına nasıl katkı sağlayabileceğini Türk–Macar ilişkilerine ait örnekler üzerinden göstermektedir.

Bu çalışmaların bir bölümü belirli konularda şimdiye kadar yürütülen araştırmaların sonuçlarını eleştirel biçimde değerlendirirken, bir bölümü yeni veriler veya yeni yorumlar sunmakta, bazıları ise uzun süredir tartışılmakta olan bilimsel sorunlara yeni çözüm önerileri getirmektedir. Bu çalışmalar, tarihsel kaynakların yanı sıra arkeoloji, tarihsel dilbilim, filoloji, onomastik, folklor, etnoloji ve arkeogenetik gibi farklı alanların verilerinden yararlanmaktadır. Erken dönem Türk–Macar ilişkilerinin kapsamlı biçimde anlaşılması, bu farklı disiplinlerin bulgularının birlikte değerlendirilmesini gerektirmektedir. Ancak bu değerlendirmede her disiplinin yöntemsel imkân ve sınırlarının mutlaka gözetilmesi gerekir.

Bu kitapta yer alan çalışmalar, yazarların kendi bilimsel görüş ve değerlendirmelerini yansıtmaktadır; çalışmalarda ileri sürülen görüş, yorum ve sonuçların bilimsel sorumluluğu ilgili yazarlara aittir. Bir çalışmanın bu kitapta yayımlanmış olması, editörlerin o çalışmada ileri sürülen bütün görüşleri paylaştığı veya bunların bilimsel geçerliliğini onayladığı anlamına gelmemektedir. Kitapta ele alınan bazı konularda editörlerin değerlendirmeleri ile yazarların görüşleri arasında önemli bilimsel ve yöntemsel farklılıklar da bulunmaktadır.

Bu hususun özellikle tarihsel toplumların dilsel ve etnik aidiyetlerinin belirlenmesi konusunda vurgulanması gerekmektedir. Son yıllarda Türkiye’de yayımlanan bazı çalışmalarda, tarihsel, dilsel ve etnik bakımdan birbirinden farklı Kimmer, İskit, Sarmat, Alan ve Ugorların – yani Macarların, Mansilerin, Hantilerin – Türk kökenli oldukları veya Türkçe konuştukları yönünde iddialara rastlanmaktadır. Ancak bu tür iddiaların varlığı, bunların ilgili uzmanlık alanlarında kabul gören veya giderek güç kazanan bilimsel bir araştırma eğilimini temsil ettiği şeklinde yorumlanmamalıdır. Özellikle Ugor halkları ile Alanların Türkçe konuştukları yönündeki iddiaların tarihsel dilbilim yöntemleriyle yapılan araştırmalar sonucunda ortaya konmuş olduğu izlenimi, bilimsel alanyazının mevcut durumunu doğru biçimde yansıtmamaktadır. Nitekim bu iddialar, konunun uzmanı olmayan, genellikle Türkiye’deki bazı genel Türk tarihçileri tarafından ileri sürülmektedir.

Bu bağlamda *Ugor* teriminin kullanımında herhangi bir kavramsal belirsizliğe yer bırakılmamalıdır. *Ugor*, Türkolojiye ait etnik veya dilsel bir adlandırma de-

ğil, Ural dilbiliminde kullanılan yerleşik bir sınıflandırma terimidir ve geleneksel tarihsel dilbilim sınıflandırmasında Macarca, Hantice ve Mansiceyi kapsar. Dolayısıyla Ugorların Türk olduğu iddiası, terminolojik ve dilbilimsel içeriği bakımından yalnızca tarihsel bir topluluğun etnik kökenine ilişkin alternatif bir görüş ileri sürmek anlamına gelmez; Macarca, Hantice ve Mansiceyi kapsayan yerleşik bir dilbilimsel kategorinin Türk dili ve Türk halklarıyla özdeşleştirilmesi anlamına da gelir. Böyle bir sınıflandırmanın tarihsel dilbilim alanyazınında bilimsel bir temeli bulunmamaktadır ve hiçbir dilbilimci tarafından da böyle bir şey ortaya konmuş değildir. Bu nedenle Ugorların Türk olduğu şeklindeki bir iddianın Türkiye’de bazı tarihçiler tarafından dile getirilmesi, onu bilimsel alanyazında tartışılan alternatif görüşlerden biri veya son dönemlerde güç kazanan bir araştırma eğilimi hâline getirmez. Burada söz konusu olan, birbirleriyle rekabet eden bilimsel görüşlerin bulunduğu bir sınıflandırma problemi değil, yerleşik dilbilim terminolojisinin ve bu terminolojinin ifade ettiği dilsel sınıflandırmanın doğru kullanılması meselesidir. Tarihsel toplulukların etnogenezinde farklı unsurların rol oynamış olması veya bu toplulukların Türk halklarıyla tarih boyunca çeşitli temaslar kurmuş bulunması da bu dilbilimsel sınıflandırmayı değiştirmez ve onları Türk yapmaz.

Aynı hususun Macarlar ve Macarca açısından da açık biçimde ifade edilmesi gerekir. Türkiye’de konunun uzmanı olmayan araştırmacılar, çoğunlukla bazı genel Türk tarihçileri tarafından zaman zaman aksi yönde iddialar dile getirilse de Macarlar Türk değildir ve Macarca da bir Türk dili değildir. Macarca Ural dil ailesine mensuptur ve tarihsel dilbilim açısından bunun tartışılacak bir tarafı yoktur. Bu tespit, erken Macar etnogenezinde Türk unsurların bulunmadığı veya Türk topluluklarının Macar tarihinde önemli roller oynamadığı anlamına gelmez. Tam tersine, tarihsel ve dilsel veriler Macar toplumunun oluşum sürecinde çeşitli Türk unsurlarını bünyesine kattığını ve bu unsurların zamanla Macar toplumu içinde asimile olduğunu göstermektedir. Ancak bir toplumun etnogenezinde farklı etnik unsurların yer alması, ortaya çıkan topluluğun bu unsurlardan herhangi biriyle özdeşleştirilmesini gerektirmez. Macar toplumunun tarih boyunca çeşitli Türk unsurlarını bünyesine katmış ve asimile etmiş olması, Macarların Macar, dillerinin de Macarca olduğu gerçeğini değiştirmez. Etnogeneze katılan unsurlarla etnogenez sonucunda ortaya çıkan tarihsel topluluğun kimliğini birbirine karıştırmak, etnogenez kavramını da anlamsız hâle getirir.

Benzer biçimde, mevcut dilsel veriler Alan (As) dilinin Doğu İranî bir dil olduğunu gösterdiğinden, Türkiye’de Alanların Türkçe konuştukları veya Türk kökenli oldukları yönündeki iddiaların genel Türk tarihi alanyazınında giderek güç kazanan bilimsel bir görüş veya yeni araştırmalarla desteklenmiş bir sonuç gibi gösterilmeye çalışılması ne mevcut dilsel verileri ne de bilimsel alanyazının bugünkü durumunu doğru biçimde yansıtmaktadır.

Bu noktada daha genel bir yöntem sorununa da kısaca dikkat çekmek gerekir. Arkeolojik buluntular, maddi kültür unsurları, folklorik veya müziksel paralellikler ve diğer kültürel benzerlikler tarihsel ilişkilerin araştırılmasında son derece değerli veriler olmakla birlikte, tek başlarına bir topluluğun hangi dili konuştuğunu veya hangi dil ailesine mensup olduğunu belirleyemezler. Dolayısıyla bir verinin bilimsel değeri yalnızca kendi niteliğine değil, hangi sorunun cevaplandırılmasında kullanıldığına da bağlıdır.

Bilimsel araştırma, mevcut görüşler arasından araştırmacının kendi tarih tasavvuruna uygun olanı tercih etmek veya önceden benimsenmiş bir görüşü destekleyen verileri bir araya getirmekten ibaret değildir. Araştırmacının kendi varsayımını destekleyen veriler kadar onunla çelişen verileri de dikkate alması; ileri sürülen iddianın hangi uzmanlık alanına ait olduğunu, hangi yöntemlerle sınanabileceğini, hangi verilere dayandığını ve ilgili uzmanlık alanyazınında nasıl değerlendirildiğini belirlemesi gerekir. Her iddia, yalnızca ileri sürülmüş veya belirli çevrelerce savunuluyor olması nedeniyle bilimsel bir tartışma konusu veya bilimsel bir alternatif hâline gelmez. Aynı şekilde, bir iddianın farklı yayınlarda tekrarlanması veya birbirine atıf yapan çalışmalar yoluyla genişleyen bir alanyazın görünümü kazanması da bağımsız kanıtların çoğaldığı anlamına gelmez. Bir görüşün bilimsel ağırlığını belirleyen, onu tekrarlayan yayınların sayısı değil, dayandığı verilerin niteliği, kullanılan yöntemin geçerliliği ve birbirinden bağımsız kanıtlarla ne ölçüde desteklendiğidir.

Burada vurgulanan yöntemsel sınırlar disiplinlerarası araştırmaya karşı bir tutum olarak anlaşılmamalıdır. Aksine, gerek bu kitabın kapsamı ve başlığı gerekse burada bir araya getirilen çalışmalar, farklı bilim alanlarının verilerinin birlikte değerlendirilmesine verdiğimiz önemi açıkça göstermektedir. Disiplinlerarasılık, bilim alanlarının yöntemsel sınırlarının ortadan kaldırılması veya bir disipline ait verilerin başka bir disiplinin sorularını onun yöntemlerinden bağımsız biçimde cevaplayabileceğinin varsayılması anlamına gelmez. Sağlıklı bir disiplinlerarası yaklaşım, farklı veri türlerinin hangi soruları cevaplayabileceğinin ve hangi noktada başka bir uzmanlık alanının yöntem ve uzmanlığına ihtiyaç duyulduğunun bilinmesini gerektirir. Bir disiplinin sonuçlarından yararlanmak ile o disiplinin uzmanlık alanına giren sorunlar hakkında bağımsız bilimsel hükümler üretmek aynı şey değildir.

Bu kitap, farklı bilim alanlarından araştırmacıların görüşlerini bir araya getirmeyi amaçladığından, editörler olarak yazarların bilimsel yorumlarına mümkün olduğunca geniş bir düşünce ve tartışma alanı bırakmayı tercih ettik. Bununla birlikte bilimsel çoğulculuk ile bilimsel iddiaların kanıt değeri arasında ayırım yapılması gerektiğini düşünüyoruz. Özellikle tarihsel sorunlar üzerinde çalışan araştırmacıların bilimsel alanyazında karşılaştıkları her iddiayı eşit kanıt değerine sahip görüşler olarak değerlendirmemeleri ve farklı disiplinlerden gelen verileri ilgili bilimsel sorunun gerektirdiği yöntemler çerçevesinde değerlendirmeleri, sağlıklı bir araştırma geleceğinin gelişmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu düşüncelerden hareketle bu kitabın, erken dönem Türk–Macar ilişkilerinin tarihine ilişkin mevcut bilgilerimize katkı sağlamasını, farklı bilim alanları arasındaki diyalogu güçlendirmesini ve ele aldığı sorunlar üzerine yeni araştırma ve tartışmalara zemin hazırlamasını diliyoruz. Kitapta bir araya getirilen farklı veri, yöntem ve yaklaşımların yalnızca konu üzerinde çalışan bilim insanları için değil, Türk–Macar ilişkilerinin erken dönemlerine ilgi duyan bütün okuyucular için yararlı olmasını; özellikle genç araştırmacıları yeni sorular sormaya, mevcut görüşleri eleştirel biçimde değerlendirmeye ve bu karmaşık tarihsel ilişkileri bilimsel yöntemlerin gerektirdiği titizlikle incelemeye teşvik etmesini umuyoruz.

Son olarak, hem 18–19 Kasım 2024 tarihinde düzenlenen “*Orta Çağ’da Türk–Macar İlişkileri – Macarlaşan Türk Halkları*” başlıklı uluslararası sempozyumun gerçekleştirilmesine hem de o sempozyumda sunulan çalışmaların bir araya getirildiği bu kitabın basılı olarak yayımlanmasına sağladığı maddi destekten dolayı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’na teşekkürü bir borç biliriz.

Kitabın Türk–Macar ilişkileri alanındaki araştırmalara ve bilim dünyasına yararlı ve kalıcı bir katkı sunmasını diliyoruz.

Preface

As part of the “2024 Turkish–Hungarian Cultural Year,” an international and interdisciplinary symposium entitled “*Turkic–Hungarian Relations in the Middle Ages – Turkic Peoples Who Became Hungarian*” was held at the Faculty of Letters of Istanbul Medeniyet University on 18–19 November 2024, with the support of our then Dean, Prof. Selim Karahasanoğlu, and under the patronage of Viktor Mátiş, Ambassador of Hungary to Ankara. We would like to take this opportunity to express our sincere gratitude to both of them for their support in making the symposium possible.

The main aim of the symposium was to examine Turkic–Hungarian relations, which have a history extending back more than a thousand years. Researchers from Türkiye, Hungary, and Germany examined the Turkic peoples — Huns, Avars, Székelys, Pechenegs, Oghuzes, and Cumans — who played an important role in Hungarian ethnogenesis and history between the fifth and fifteenth centuries and were subsequently assimilated and became Hungarian. They examined the influence of these peoples on Hungarian history, language, and culture and evaluated the results of research conducted on these subjects to date. Until then, neither Türkiye nor Hungary had hosted a joint symposium, workshop, or similar academic event that addressed this early period in such a comprehensive manner. This volume contains the article versions of the papers presented at the symposium, expanded with scholarly references and explanations as well as illustrations.

For a long time, both in general perceptions and in historical research, the history of Turkic–Hungarian relations was associated largely with the expansion of the Ottoman Empire into Central Europe, the wars of the 16th and 17th centuries, and the approximately century-and-a-half-long Ottoman presence in the Carpathian Basin. Yet the historical relations between the two peoples reach back to much earlier periods.

Throughout the centuries in which Hungarian ethnogenesis, Hungarian history in Eastern Europe, and the settlement of the Hungarians in the Carpathian Basin took place and developed, the Hungarians came into contact with numerous communities that spoke Turkic languages or belonged to the Turkic cultural and political milieu of the Eurasian steppe. These relations, which took the form of coexistence, political and military alliances, conflicts, population movements and processes of assimilation, as well as cultural and linguistic interactions, left lasting traces in the Hungarian language, material culture, society, and historical tradition.

For this reason, the study of this early period of Turkic–Hungarian relations cannot be reduced to the history of encounters between two clearly distinguishable

ethnic or political communities. The principal features of the Eurasian steppe world of the Early Middle Ages included continuous population movements, shifting political alliances and imperial structures, and intensive interaction among different linguistic and cultural communities. Within this historical environment, the concepts “Hungarian” and “Turkic” cannot be used in the same sense for every period and every type of source. Determining the relationships between tribal names and political designations encountered in the sources, on the one hand, and linguistic categories and archaeological cultures, on the other, therefore requires particular methodological care and rigor.

With regard to the early history of the Hungarians and the centuries preceding their settlement in the Carpathian Basin, their relations with Turkic-speaking communities are of particular importance. The histories of the Huns, Avars, Onogurs, Bulgars, Khazars, Pechenegs, Oghuzes, and Cumans intersected with Hungarian history at different times and in different ways. Some of these relations emerged on the Eastern European steppes before the settlement in the Carpathian Basin, while others continued within the borders of the medieval Kingdom of Hungary. These relations were not solely political or military in nature; linguistic borrowings, technological and cultural transfers, various elements of dress and material culture, burial traditions, folklore, and historical memory all bear different traces of this long and complex process.

One of the principal difficulties in researching these relations is the differing nature of the available sources. Written sources are fragmentary; they were often composed at a considerable temporal and geographical distance from the events they describe, and their authors interpreted steppe communities within their own political, cultural, and terminological systems. Historical linguistics can reveal layers of early Turkic–Hungarian relations on which the written sources remain silent; however, the historical and chronological identification of linguistic borrowings does not always make it possible to identify with certainty the Turkic community from which they originated. While archaeological finds can shed light on the material and ritual dimensions of these relations, no automatic or necessary identity can be assumed between elements of material culture and ethnic identity. In recent years, archaeogenetic research has added a new type of data to earlier findings; however, the historical interpretation of these data likewise requires consideration of their archaeological, anthropological, and historical contexts.

It is precisely for this reason that an interdisciplinary approach is of particular importance in the study of early Turkic–Hungarian relations. Historical linguistics, history, cultural history, archaeology, and archaeogenetics are not disciplines offering competing explanations, but fields that make different dimensions of the same complex historical process accessible. Data from a single type of source or academic discipline are not sufficient on their own to reconstruct the entirety of these relations.

Comparing data obtained through different methods, however, makes it possible for the findings of different disciplines to verify and complement one another and, where necessary, to be reassessed.

This broad historical and interdisciplinary framework is also reflected in the studies included in the present volume. István Zimonyi re-evaluates the historical sources concerning Khazar–Hungarian relations and the principal views advanced to date, discussing questions concerning the nature and chronology of these relations. Szabolcs Polgár examines the same relationship in the light of archaeological evidence, focusing on the fortress of Sarkel, parallels between Khazar and Hungarian material culture, and the problems involved in identifying the Kabars archaeologically. Marcel Erdal examines the Turkic language variety used by the Khazars from the perspective of historical linguistics and re-evaluates earlier views concerning the position of Khazar linguistic material within *r*-Turkic and Common Turkic.

Frigyes Szücsi addresses the question of whether the Avars continued to exist in the 9th century in the light of the current state of historical and archaeological research, while György Szabados evaluates the Hunnic elements in Hungarian ethnogenesis and the Hunnic–Hungarian historical tradition within the framework of multi-component ethnogenesis. Zoltán Kordé critically compares the principal views concerning the relationship between the Székelys and Turkic peoples and the origin of the Székelys, while Klára Sándor examines the origin and development of the Székely script and discusses the significance of this writing system for the early history and ethnic formation of the Székelys. Sándor concludes that the Székely script developed on a basis related to the eastern varieties of Turkic writing systems and was specifically Székely from the outset.

István Gergely Varga and his colleagues compare genomes obtained from 10th- and 11th-century cemeteries in the Carpathian Basin with a broad Eurasian dataset and use archaeogenetic methods to investigate the origins and population structure of the Hungarian communities of the Conquest period. Klára Agyagási evaluates the history of research, chronology, and linguistic layers of the early Turkic loanwords in Hungarian, tracing the development of research on early Hungarian–Turkic linguistic relations and the conclusions reached today. Hakan Aydemir re-examines, from the perspectives of historical linguistics and onomastics, the name *Dentumoger* in Anonymus, which refers to one of the intermediate settlement areas of the Hungarians, proposes a new etymological explanation for the structure of the name, and discusses the implications of this explanation for early Hungarian historical geography.

Fatih Durgun re-evaluates Julianus's journey to *Magna Hungaria* in the context of 13th-century Christian missionary activity, the political conditions of the period, and relations between Europe and Asia, while Ali Tirali examines, on the basis of Byzantine sources, the Hungarian aristocrats who came to the Byzantine Em-

pire between the tenth and thirteenth centuries and their place in Hungarian–Byzantine political and cultural relations.

Attila Katona-Kiss provides an overview of the available archaeological evidence concerning the material culture of the Pechenegs who settled in Hungary by considering historical sources and archaeological finds together. Mualla Uydu Yücel brings together studies on the Pechenegs published in Türkiye or translated into Turkish and provides a bibliographical overview of the research literature in this field.

Csilla Balogh provides an overview and systematic classification of the archaeological material relating to the Cuman elite in the Carpathian Basin. Dávid Somfai Kara discusses possible connections between early Hungarian ethnic history and the ethnic history of present-day Kipchak-Turkic communities on the basis of ethnological, folkloric, and ethnomusicological data. Zoltán Magyar examines the traces left by Turkic communities such as the Pechenegs, Oghuzes, Cumans, and Tatars in Hungarian historical memory and legendary tradition, drawing on medieval Hungarian written sources and folk literature.

Emine Yılmaz evaluates research conducted on Chuvash in the first quarter of the 21st century, current data sources, and the contributions of different schools of research, providing an overview of the present state of Chuvash studies. Éva Csáki demonstrates, through examples from Turkic–Hungarian relations, how linguistic, onomastic, and oral-cultural data can contribute to illuminating history in the study of periods for which written sources are limited.

Some of these studies critically evaluate the results of research conducted to date on particular subjects; others offer new data or new interpretations, while still others propose new solutions to scholarly problems that have long been debated. In addition to historical sources, these studies draw on data from such fields as archaeology, historical linguistics, philology, onomastics, folklore, ethnology, and archaeogenetics. A comprehensive understanding of early Turkic–Hungarian relations requires the findings of these different disciplines to be considered together. In doing so, however, the methodological possibilities and limitations of each discipline must always be taken into account.

The studies included in this volume reflect the authors' own scholarly views and assessments; scientific responsibility for the views, interpretations, and conclusions advanced in them rests with the respective authors. The publication of a study in this volume does not mean that the editors share all the views expressed in it or endorse their scientific validity. On some of the issues addressed in the volume, there are also significant scholarly and methodological differences between the editors' assessments and the views of the authors.

This point needs to be emphasized particularly with regard to determining the linguistic and ethnic affiliations of historical communities. Some studies published

in Türkiye in recent years contain claims that the Cimmerians, Scythians, Sarmatians, Alans, and Ugrians — that is, Hungarians, Mansi, and Khanty — although historically, linguistically, and ethnically distinct from one another, were of Turkic origin or spoke Turkic languages. The existence of such claims, however, should not be interpreted as meaning that they represent an accepted or increasingly influential line of scholarly research in the relevant fields of expertise. In particular, the impression that claims concerning the Turkic-speaking character of the Ugrian peoples and the Alans have emerged as a result of research conducted using the methods of historical linguistics does not accurately reflect the current state of the scholarly literature. Indeed, these claims are generally advanced by some historians of General Turkic history in Türkiye who are not specialists in the subject.

In this context, no conceptual ambiguity should be allowed in the use of the term *Ugrian*. *Ugrian* is not an ethnic or linguistic designation belonging to Turkology, but an established classificatory term used in Uralic linguistics and, in the traditional classification of historical linguistics, encompasses Hungarian, Khanty, and Mansi. Consequently, the claim that the Ugrians are Turkic does not, in its terminological and linguistic content, merely amount to advancing an alternative view concerning the ethnic origin of a historical community; it also amounts to identifying an established linguistic category encompassing Hungarian, Khanty, and Mansi with Turkic languages and Turkic peoples. Such a classification has no scientific basis in the literature of historical linguistics, nor has any linguist ever proposed such a classification. The fact that a claim that the Ugrians are Turkic is voiced by some historians of General Turkic history in Türkiye therefore does not make it one of the alternative views debated in the scholarly literature or a research trend that has gained strength in recent years. What is at issue here is not a classificatory problem involving competing scholarly positions, but the correct use of established linguistic terminology and of the linguistic classification expressed by that terminology. The fact that different elements may have played a role in the ethnogenesis of historical communities, or that these communities may have had various contacts with Turkic peoples throughout history, does not alter this linguistic classification and does not make them Turkic.

The same point must also be stated clearly with regard to the Hungarians and the Hungarian language. Although researchers in Türkiye who are not specialists in the subject, mostly some historians of General Turkic history, occasionally make claims to the contrary, the Hungarians are not Turkic, nor is Hungarian a Turkic language. Hungarian belongs to the Uralic language family, and from the perspective of historical linguistics there is nothing to debate on this point. This observation does not mean that there were no Turkic elements in early Hungarian ethnogenesis or that Turkic communities did not play important roles in Hungarian history. On the contrary, historical and linguistic evidence shows that Hungarian society incorporated

various Turkic elements during the course of its formation and that these elements were gradually assimilated into Hungarian society. The presence of different ethnic elements in the ethnogenesis of a society, however, does not require the resulting community to be identified with any one of those elements. The fact that Hungarian society incorporated and assimilated various Turkic elements throughout its history does not change the fact that the Hungarians are Hungarian and that their language is Hungarian. To confuse the elements participating in ethnogenesis with the identity of the historical community that emerges as a result of ethnogenesis renders the very concept of ethnogenesis meaningless.

Similarly, since the available linguistic evidence shows that the Alan (As) language was an Eastern Iranian language, attempts in Türkiye to present claims that the Alans spoke Turkic or were of Turkic origin as a scholarly view gaining increasing acceptance in the general literature on Turkic history or as a conclusion supported by recent research do not accurately reflect either the available linguistic evidence or the current state of the scholarly literature.

At this point, a more general methodological problem should also be briefly noted. Archaeological finds, elements of material culture, folkloric or musical parallels, and other cultural similarities are extremely valuable data for the study of historical relations, but they cannot by themselves determine which language a community spoke or to which language family its language belonged. The scholarly value of a given piece of evidence therefore depends not only on its own nature, but also on the question it is being used to answer.

Scholarly research does not consist simply of selecting, from among existing views, the one that accords with the researcher's own conception of history, or of assembling data that support a previously adopted position. Researchers must consider evidence that contradicts their hypothesis as well as evidence that supports it; they must determine to which field of expertise a claim belongs, by which methods it can be tested, on what data it is based, and how it is evaluated in the relevant specialist literature. A claim does not become a subject of scholarly debate or a scholarly alternative merely because it has been put forward or is defended in certain circles. Likewise, the repetition of a claim in different publications, or its acquisition of the appearance of an expanding body of literature through studies that cite one another, does not mean that the amount of independent evidence has increased. The scholarly weight of a view is determined not by the number of publications that repeat it, but by the quality of the data on which it is based, the validity of the method employed, and the extent to which it is supported by independent evidence.

The methodological boundaries emphasized here should not be understood as an objection to interdisciplinary research. On the contrary, both the scope and title of this volume and the studies brought together here clearly demonstrate the importance we attach to evaluating data from different fields together. Interdisciplinarity

does not mean eliminating the methodological boundaries between disciplines or assuming that data belonging to one discipline can answer the questions of another independently of its methods. A sound interdisciplinary approach requires an understanding of which questions different types of data can answer and at what point the methods and expertise of another field are required. Drawing on the results of a discipline and independently formulating scholarly judgments on questions that fall within the expertise of that discipline are not the same thing.

Since this volume aims to bring together the views of researchers from different academic fields, as editors we have chosen to allow as broad a space as possible for the authors' scholarly interpretations and for discussion. At the same time, we believe that a distinction must be made between scholarly pluralism and the evidential value of scholarly claims. It is particularly important that researchers working on historical problems should not treat every claim they encounter in the scholarly literature as a view of equal evidential value, and that they should evaluate data from different disciplines within the methodological framework required by the scholarly question concerned. This is of great importance for the development of a sound research tradition.

With these considerations in mind, we hope that this volume will contribute to our existing knowledge of the history of early Turkic–Hungarian relations, strengthen dialogue among different academic fields, and provide a basis for new research and discussion on the issues it addresses. We hope that the different types of data, methods, and approaches brought together in the volume will be useful not only to scholars working on the subject but also to all readers interested in the early periods of Turkic–Hungarian relations; in particular, we hope that they will encourage younger researchers to ask new questions, critically evaluate existing views, and investigate these complex historical relations with the rigor required by scholarly methods.

Finally, we would like to express our gratitude to the Presidency for Turks Abroad and Related Communities (YTB) for its financial support both for the international symposium “*Turkic–Hungarian Relations in the Middle Ages – Turkic Peoples Who Became Hungarian*,” held on 18–19 November 2024, and for the publication of this volume in printed form, bringing together the studies presented at that symposium.

We hope that this volume will make a useful and lasting contribution to research on Turkic–Hungarian relations and to the scholarly community more broadly.